

Bijeneters 2013

Na een geslaagd broedgeval in 2012 keken wij reikhalzend uit naar de komst van de bijeneters uit Afrika. Zouden ze terugkeren of verkiezen ze andere oorden? In de wintermaanden was de steilwand, die te lijden had van erosie, met de hand weer opnieuw opgeworpen en steil afgestoken. Ook hebben we de bovenkant van de wand afgedekt met vloerplaten en waterdicht gemaakt. Aan de voorkant van het wandje hebben wij de vloerplaten iets laten oversteken, zodat regen op de voorkant van de steilwand geen vat meer had. Dit bleek prima te voldoen. Na langdurige of zware regenbuien bleef de wand prima intact.

Via de website Waarnemingen.nl werden van dag tot dag de waarnemingen van zeldzame vogels in Nederland bijgehouden. Op 7 mei braken spannende tijden aan. Er waren vier bijeneters gezien in Noord-Holland. Zouden dit de vier van vorig jaar zijn die in deze regio gebroed hadden? De volgende dagen bleek van niet: er was een eerdere waarneming van hetzelfde viertal bij den Oever, een dag later op Texel en de laatste waarneming van hun vertrek naar Vlieland.

Eind mei werden er waarnemingen vanuit het gehele land gemeld van honderden bijeneters. Aan de hand van de aantallen ging het vaak om dezelfde groep die verder trok en dan op andere locaties ook weer werd gezien. De groep van maximaal 23 bijeneters, die ruim enkele dagen werden gezien in De Bilt, Zeist en Utrecht-Oost werden door honderden vogelaars (NOS) geobserveerd. Door het waarschijnlijk ontbreken van nestgelegenheid vertrok deze groep op 24 mei in noordoostelijke richting. Vliegvlug heeft nog wel getracht om via de Vogelbescherming, die haar kantoor heeft in Zeist, een regionale vogelwerkgroep te benaderen om steilwandjes aan te leggen. Dit is echter niet gebeurd met het gevolg dat de vogels vertrokken.

Wat was nu de reden van deze invasie van bijeneters? Het antwoord was simpel. In Spanje en Frankrijk wilde het mooie weer niet vlotten. Langdurige en veelvuldige regenbuien teisterden beide landen. Ook de temperaturen lagen ver onder het gemiddelde. Tijdens de Tour de France werd een beklimming van een col afgelast door sneeuwval. Op de beelden uit de bergen was nog steeds een forse hoeveelheid sneeuw te zien. Dit was ongetwijfeld de oorzaak dat de bijeneters doorvlogen naar het noorden, met als gevolg dat er dit jaar zoveel waargenomen werden.

Toch waren wij van mening dat er dit jaar zeker vijftig bijenters in Nederland konden rondzwerven. Maar waar waren de 'onze'? Uiteindelijk kwam toch het verlossende bericht binnen dat er drie bijeneters gesignaleerd waren in hun broedgebied van vorig jaar. De voorgaande jaren werden ze in ons gebied voor het eerst waargenomen in de eerste helft van mei. Nu was dit ruim een week later. Zou het dan toch lukken om de vogels te verleiden om een steilwandje voor hun broedpoging te gebruiken? Dan zou dit voor Nederland een record zijn. Het is immers nog nooit voorgekomen dat bijeneters vier jaar achtereen in hetzelfde gebied een broedpoging ondernamen.

Hoe verliep het verder?

Na de aankomst van drie bijeneters bleek dat er twee in onze omgeving bleven hangen en dat er één in een later stadium was vertrokken. Ook zoektochten in onze directe omgeving gaven aan dat er slechts één paartje aanwezig was. Ook werd al gauw duidelijk dat ze bij het door ons aangelegde steilwandje verbleven, wat duidde op een toekomstige broedpoging. Eind mei waren hun graafwerkzaamheden duidelijk waar te nemen. Door de grote afstand (zeker 500 meter) was onze schatting dat er twee nestgangen gegraven werden. Ook de voorgaande jaren was het gebruikelijk om een paar nestgangen te graven, waarop er dan één werd uitgekozen als definitieve nestplaats. Zoals het nu leek, kregen wij weer een broedgeval van deze in Nederland zeer zeldzame broedvogel...

Vanaf de tweede week in juni werd er nog slechts af en toe een bijeneter waargenomen. Dit zou kunnen duiden op het broeden van één van de bijeneters. Zoals ook in de voorgaande jaren bleken de vogels tijdens de broedfase zich niet of nauwelijks te laten zien. Volgens onze schatting moesten er begin juli jongen uit de eieren kruipen. Dit is af te leiden uit het voederpatroon (prooien aanbrenge) van de ouders.

Met de terreinbeherende instantie is contact opgenomen over het maaien voor de steilwand. Deze instantie heeft hierop de pachter van het voor de wand liggend gebied benaderd om hier niet te maaien zolang er bijeneters aanwezig waren. Alleen al het maaien voor het nest brengt veel verstoring met zich mee. Ook het latere schudden van het maaisel (meestal wordt er de gehele dag heen en weer gereden) zorgt voor veel verstoring, die natuurlijk niet wenselijk is voor welke vogel dan ook en funest kan zijn voor een broedgeval.

Het broedseizoen

In juni werd het broedgeval om de dag vanaf grote afstand gevolgd. Door langdurig de steilwand in de gaten te houden, konden wij de aanwezigheid van de bijeneters constateren. Ook werd het nest door een bijeneter met tussenpozen bezocht, waarschijnlijk om het broeden te wisselen of om een prooi voor de partner aan te brengen. De exacte begindatum van het broeden bepalen is moeilijk, maar wel een redelijke schatting is mogelijk. Er wordt tijdens het broeden namelijk slechts één bijeneter waargenomen. Om deze waarnemingen te doen is langdurig observeren een noodzaak. De niet broedende vogel verblijft niet in de directe omgeving van het nest en laat zich daardoor niet zien of horen. De bijeneter die niet broedt, brengt echter af en toe prooien naar de broedende partner. Mannetje en vrouwtje broeden zo om toerbeurt. Bij het wisselen van het broeden worden ook prooien aangedragen. Aan de hand van deze waarnemingen kan men concluderen dat het broedperiode is begonnen. Volgens onze berekeningen – het aantal dagen dat een bijeneter nodig heeft om zijn eieren uit te broeden is namelijk bekend – konden wij vaststellen dat de eieren in de eerste week van juli moesten uitkomen. Nu was het alleen nog een zaak van afwachten.

Op 5 juli brachten we in de vroege ochtend een bezoek aan de nestwand. De begroeiing voor het nest was zo hoog geworden dat de bijeneters niet meer ongehinderd het nest konden aanvliegen. Daarom hebben we ongeveer twee vierkante meter begroeiing gekortwiekt. Tijdens de aanstaande jongenperiode konden de vogels nu ongehinderd hun prooien naar het nest brengen. In de middag werd er weer geobserveerd. Tot onze grote verbazing constateerden wij dat de hele kavel voor de nestwand gemaaid was. Hoe had dit nu kunnen gebeuren?

Wij hebben direct contact gezocht met de terreinbeherende instantie. Deze gaf te kennen wel degelijk de pachter opgedragen te hebben om de kavel niet te maaien. De pachter echter dacht dat de bijeneters verdwenen waren en heeft daaropvolgend het besluit maar genomen om het gras te maaien. Dit had grote gevolgen voor de bijeneters. Pas gemaaid land heeft een grote aantrekkingskracht op predatoren, zowel overdag als 's nachts. Overdag zie je de zichtjagers, zoals buizerd, sperwer, havik, blauwe reiger en in deze regio de veelvoudig voorkomende ooievaar het land afstruinen om het vrijgekomen voedsel te bemachtigen. Tijdens de nacht worden ze afgewisseld door vos, marterachtigen en das. Deze predatoren zouden dus ook voor het broedgeval in het steilwandje een gevaar kunnen opleveren. Wij besloten de daaropvolgende dag een raster om de nestwand te plaatsen. Van de aangrenzende kavel werd een aansluiting gemaakt op het schrikdraad. Op deze manier hoopten wij om predatoren bij de nestwand weg te houden. De volgende dagen werden de bijeneters intensief gevolgd. Op 7 juli werd er gelukkig weer een bijeneter gezien bij de nestwand. Wij namen dan ook aan dat dit broedgeval niet verstoord was door de maaiactiviteiten.

Om de dag werd nu van onze observatie plaats gekeken naar de bijeneters. Wanneer ze werden waargenomen gaf het ons de indicatie dat het broedsel nog steeds intact was. De tijd was nu aangebroken dat de eieren moesten uitkomen. Gezien het aanvliegen van het nest, ongeveer om de twee uur, namen wij aan dat er nog geen of zeer kleine jongen aanwezig moesten zijn. De volgende dagen bleek echter dat de voederfrequentie niet opgevoerd werd. Wat was er aan de hand? Wij hebben daaropvolgend een observatieplaats gekozen op tweehonderd meter van de nestplaats. Vanaf deze positie konden wij de nestbezoeken en prooiaanvoer veel beter vaststellen. Dagelijks werd er nu gedurende minimaal drie uur gepost om de voedselvluchten in de gaten te houden. Er moesten nu immers jongen zijn óf wij hadden de aanvangstijd van het broeden duidelijk verkeerd ingeschat. In de ochtend varieerde de aanvangstijd van de observaties. Er is o.a. gekeken vanaf 7.00 uur. Dit gaf echter geen resultaat, omdat de eerste prooiaanvoer meestal na 8.00 uur aanving. Nog later bleek dat de meeste eerste prooien tussen 9.00 en 9.30 uur werden aangebracht en dat de tussentijd van de aanvoer niet veel veranderde.

Door de dagelijkse observaties is toen besloten om de tussenliggende tijden van de prooiaanvoer te noteren. Hier was echter geen enkele overeenkomst in te ontdekken. De ene keer bracht de bijenter een prooi aan om het anderhalf uur om dan vervolgens rustig drie uur te wachten voor de volgende aanvoer. Het was ons ondertussen wel duidelijk geworden dat er geen jongen aanwezig konden zijn. Er werden uitschieters genoteerd van drie nestbezoeken om het drie kwartier en er werden twee nestbezoeken genoteerd met een tussentijd van drie en een half uur. Meestal moesten wij op een prooiaanvoer echter ruim anderhalf uur wachten.

In de vierde week van juli waren wij niet veel wijzer geworden van dit broedgeval. Doordat de tussenliggende tijden van de prooiaanvoer nog steeds niet afweek van de voorgaande weken konden wij er geen touw meer aan vast knopen. Op 26 juli zagen wij in de ochtend twee bijeneters in de buurt van het nest, waarvan er één de nestholte inging en deze enkele tellen later weer verliet. De daaropvolgende uren werden geen bijeneters meer gezien. Op 27 juli werd er weer gepost. Ook nu werd er gedurende drie en een half uur geen bijeneter meer waargenomen. Omdat de dag ervoor twee bijeneters waren gezien, trokken wij de conclusie dat ze waren vertrokken. De volgende dagen is er langdurig gepost om er zeker van te zijn of dit inderdaad zo was. Ook is er een bezoek gebracht aan de nestholte. Aan de sporen kun je zien of het nest nog in gebruik was. Alles bleek echter normaal te zijn. Wat de reden van hun langdurige afwezigheid bij hun nest was, weten wij echter niet, maar twee dagen later was alles weer normaal in vergelijking met de voorgaande periode. Ook troffen wij onderaan het steilwandje onder de nestgang een kapot ei van de bijeneter. Snel hebben wij deze inspectie afgebroken om verdere verstoring tegen te gaan.

De volgende dagen verliepen normaal. Langdurig werd er dagelijks geobserveerd en de voedselaanvoer was niet afwijkend van wat wij eerder hadden waargenomen. Ook waren wij ondertussen tot de conclusie gekomen dat het maaien voor de wand grote gevolgen heeft gehad voor het broedgeval. Het eerste broedsel was waarschijnlijk mislukt, doordat de bijeneters het nest hadden verlaten. Wonderlijk genoeg zijn ze niet vertrokken maar in de buurt van hun nestplaats gebleven. Onze conclusie was dan ook dat er wel eens sprake zou kunnen zijn van een vervollegselsel. Dit fenomeen was ons onbekend. Mochten wij kunnen spreken over een tweede legselsel, dan waren een hoop vragen opgelost. Alleen was nu de vraag wanneer ze in dat geval begonnen waren met broeden? Een ding was zeker: dat het een laat broedgeval zou worden. Op zijn vroegst konden de eieren rond 4 augustus uitkomen, als wij van een broedtijd uitgaan van 22 tot 25 dagen. Op 5 juli was er immers gemaaid en op 8 juli is het hooi opgehaald. Vermeldenswaard is dat voor de nestwand op 8 juli geen werkzaamheden uitgevoerd zijn en dat het maaisel is blijven liggen. Als wij ervan uitgaan dat de bijeneters een paar dagen nodig hebben om weer opnieuw over te gaan tot het leggen van hun eieren, dan zijn ze minimaal op 10 juli begonnen. Dat bijeneters kunnen overgaan tot het produceren van een vervollegselsel is echter onbekend. In de meeste gevallen gaan bij het mislukken van een legselsel in een kolonieverband de desbetreffende bijeneters de burens helpen. In ons geval kunnen wij niet spreken over een kolonie en de bijeneters waren ook niet vertrokken. Dus gingen wij ervan uit dat er een tweede legselsel geproduceerd zou kunnen zijn. Er wordt elke dag een ei gelegd, dus naar gelang het aantal eieren kunnen wij stellen dat rond 15 juli (op zijn vroegst) kan zijn begonnen met het broeden. Diverse (internet)bronnen melden broedtijden van op zijn kortst 21 dagen en op zijn langst 28 dagen. Wij gaan er echter maar vanuit dat de broedtijd rond de 25 dagen moet liggen.

Vandaar dat wij aan de datum van op zijn vroegst 8 augustus kwamen. Mocht dit broedgeval echter door predatie verloren zijn gegaan, dan zal die ook rond de periode van het maaien plaats gevonden hebben. Op 4 augustus werd er nog geen verandering vastgesteld in de prooiaanvoer naar de broedende vogel. Ook op 5, 6 en 7 augustus waren er geen veranderingen waar te nemen. Op 7 augustus begon het rond 12.30 uur te regenen. De regen hield de hele middag en een gedeelte van de avond aan. Op 8 augustus is er 's morgens weer gepost. Om 10.00 uur werd een bijeneter waargenomen op zijn bekende uitkijkpost bij het nest. Even later vloog een tweede bijeneter de nestgang in en kwam ook niet meer naar buiten. Sinds ruim twee weken hadden wij weer twee bijeneters samen gezien. De bijeneter van de uitkijkpost ging in de buurt van het nest jagen en bracht even later een prooi aan in het nest om deze daarna weer te verlaten. Onze vraag was nu: waren er jongen? Vervolgens moesten wij anderhalf uur wachten op de volgende prooiaanvoer. Op 9 augustus werden er op het weiland achter de wand werkzaamheden uitgevoerd, zodat van enige verstoring sprake was en we van de prooiaanvoer dus geen natuurlijk beeld konden krijgen. De volgende dagen bracht geen veranderingen in prooiaanvoer.

Op 12 augustus hebben wij een schuiltent geplaatst op een veertigtal meters van de wand om nauwkeurige waarnemingen te doen. Door deze manier konden wij namelijk vrij nauwkeurig vaststellen wanneer er door verandering in prooiaanvoer jongen aanwezig moesten zijn. Ook dan konden wij ongeveer berekenen hoeveel tijd bijeneters nodig hadden om over te gaan tot een vervolglegsel.



Schuilhut voor waarnemingen

De volgende dagen zagen wij wederom geen grote veranderingen. Wat wel opviel was, dat er gedurende langere tijd (>3uur) geen bijeneter werd gezien. Dit was een bekend fenomeen, omdat de voorgaande jaren dit ook speelde. Op zaterdag 17 augustus was er een verandering te zien. Langdurig hield een bijeneter nu dicht bij het nest de omgeving in de gaten. Er werd ook vanuit hun uitkijkpost vlak bij het nest gejaagd op insecten. Ook werd nu het nest aangevlogen en binnen een paar seconden weer verlaten. Het was echter niet mogelijk om te zien of er ook inderdaad prooien werden aangevlogen. Kortom, er was nu bij het nest meer bedrijvigheid. Dit hadden wij sinds lange tijd niet meer waargenomen.

Op 18 augustus regende het. Ook nu waren wij benieuwd of dit gevolgen had voor het zo langzamerhand wel erg late broedgeval. De bijeneters waren echter niet vertrokken. De volgende dagen (tot 23 augustus) veranderde er nog steeds niets in het aanvliegen van de nestholte, wat dus indiceerde dat er nog steeds geen jongen aanwezig waren. Ondertussen waren wij wel tot de conclusie gekomen dat onze rekensom en dus ook de voorzichtige voorspelling van de uitkomst van de eieren niet klopte. De tussenliggende tijd van het verloren gaan van het eerste legsel en het starten met een evt. vervolglegsel was dus langer dan wij gedacht hadden. Door informatie in te winnen kwamen wij erachter dat de laatst uitgevlogen jongen ooit, hun nest op 11 september verlieten (voor zover bekend natuurlijk). Wij gingen er ondertussen wel vanuit dat dit broedgeval geen kans van slagen meer had. De dagen werden immers steeds korter en de temperaturen daalden. Zoals het nu leek zouden de jongen op zijn vroegst de vierde week van september kunnen uitvliegen. Op 24 augustus hebben wij geen bijeneters meer waargenomen, zodat wij moesten concluderen dat ze vertrokken waren.

De verstoring door het maaien heeft dus grote gevolgen gehad voor dit broedgeval. Zeker gelet op de eventueel te nemen maatregelen voor het komende broedseizoen moeten wij nu tal van vraagtekens zetten bij onze toekomstige plannen. Bij een geslaagd broedgeval is duidelijk gebleken dat er een grote kans bestaat dat de vogels ook het volgende voorjaar weer terugkomen in dit zelfde gebied. Het jammerlijke van dit broedseizoen is dat de weergoden het goed voor hadden met de bijeneters. In de juli- en augustusmaand hadden wij prachtig zomerweer. De kans van slagen voor het uitvliegen van jongen was nu uitstekend te noemen. Dat dit broedgeval dan door externe factoren niet geslaagd is, moeten wij dus als een teleurstelling ervaren. Laten we echter hopen dat volgend voorjaar deze prachtige vogels toch terugkeren naar hun broedgebied.

Op 29 augustus hebben Henk van der Waal en Hilbert Folkerts het nest uitgegraven. Het was ons ondertussen wel duidelijk geworden dat er dit jaar geen jongen aanwezig zijn geweest. Het is echter wel zinvol om te weten wat de inhoud van het nest was. Door zeer voorzichtig te graven zijn wij erin geslaagd om de nestkom nagenoeg ongeschonden bloot te leggen. Dat dit voorzichtig moet gebeuren



Nest van bijeneter met eieren

spreekt vanzelf. De inhoud van een nest met een mislukt broedgeval kan waardevolle informatie opleveren. Zoals wij wel een beetje verwachtten, troffen wij in het nest vier niet uitgekomen eieren aan. De vier eieren zijn meegenomen voor onderzoek naar de oorzaak van waarom ze niet zijn uitgekomen. Verder zijn alle prooiresten die in het nest aanwezig waren, ook meegenomen en zullen onderzocht worden door Matthias Koster. Evenals de voorgaande jaren is hij verantwoordelijk voor het determineren van de prooiresten. Het verschil is dat er nu geen jongen in het nest aanwezig waren geweest. De prooiresten waren dit jaar dus van de beide ouders. Hieruit zal ongetwijfeld duidelijk worden wat de beide ouders tijdens het broedseizoen aan prooien hebben gegeten. De resultaten zijn echter bij het schrijven van dit jaarverslag nog niet bekend.

Daar deze eieren niet zijn uitgekomen, kunnen wij nu stellen dat aan het mislukken van dit broedsel een paar oorzaken ten grondslag kunnen liggen. Het kan zijn dat de eieren onbevruucht waren. Dat de vogels dan vanaf begin juni tot en met 23 augustus door zijn gegaan met het broeden op dezelfde eieren lijkt ons onwaarschijnlijk. Een mogelijkheid is dat de vogels tijdens het maaien en de daarbij behorende verstoring een lange tijd het nest niet hebben durven te bezoeken, waardoor de eieren niet zijn bebroed en de vrucht in het ei is afgestorven, waarop de vogels de niet uitgekomen eieren uit het nest verwijderd hebben en een tweede legsel produceerden.

Wanneer het onderzoek naar de eieren is afgerond, zal Vliegvlug dit bekend maken op www.bijeneters.nl.